شەرم کردن لە ئازادی

بەختیار محەمەد

«هەرچەند پەرەستاندنی تاک کاراتر و باڵاتر بێت، هێندەش کەمتر پێویستی بەوە دەبێت، کە سنوور بۆ ئەوانی دیکە دابنێت، یان سەرکوتیان بکات» (١)

لە کتێبی «ڕاڤەی پراکتیکی بۆ کتێبی پیرۆز» و لە پێشەکی ڕوونکەرەوەی (بەناوی بابەتە سەرەکییەکانی) نامەی دووەمی پۆڵس بۆ تیمۆثاوس-ی هاوڕێی هاتووە و دەڵێ: «لەسەر تیمۆثاوس-ە، کە بەبێ ترس و بەبێ شەرمکردن درێژە بە ڕاژەی خۆی بدات و ڕووبەڕووی بەرگری و چەوساندنەوە ببێتەوە» (٢). لەم نامەیەدا پێنج جار وشەی (شەرم) بەکارهاتووە، ئەمەش دەلالەتی خۆی هەیە: دەلالەتی هەروەک لە پەراوێزی ڕاڤەکانیشدا هەروا دەڵێ «خەمۆکیانەی» نامەکە. چەمکی شەرم لەم نامەیەدا، کە پێنج جار هاتووە، ئاراستەی چوار حاڵەتی جوداواز کراوە: دوو جاران ئاراستەی تیمۆثاوس کراوە: «شەرم مەکە لەوەی، کە گەواهیدەری پەروەردگارمان بیت؛ شەرمیش مەکە لەوەی، کە من لە پێناو ئەودا بەندکراوم..» (٣) جاری سێیەمیش پۆڵس واتای ئەم چەمکە ئاراستەی خۆی دەکات و دەڵێ: «من دیسان لەپێناو ئەوەدا ئەم ئازارە دەچێژم، بەڵام شەرمیش ناکەم، چونکە دەزانم، کە باوەڕم بە کێ هەیە..» (٤). لە جاری چوارەمیشدا ئاراستەی ئۆنیسیفۆرس-ی دەکات و دەڵێت: «دەبا پەروەردگار بەزەیی بە ماڵباتی ئۆنیسیفۆرس-دا بێتەوە، چونکە گەلەک کەیف خۆشی کردم و شەرمیشی لەوە نەدەکرد، کە دەست و پێم کەلەپچە کرابوون، بەڵکو ئەوکاتەی کە لە ڕۆما بووم زۆر بەدووومدا گەڕابوو، تا دۆزیمیەوە» (٥)

لە جاری پێنجەمیشدا دووبارە ئەم چەمکە ئاراستەی نامە بۆ نێردراو (تیمۆثاوس) دەکاتەوە، کە دەڵێت: «تێبکۆشە خۆت پێشکەشی خودا بکەیت و لە ئەزموونەکەدا سەرکەوتوو بیت؛ کار بکە و هیچ شتێک مایەی شەرمکردن نییە، بە ڕێگای ڕاستیش قسەی ڕاست ڕوون بکەوە...» (٦).

بەپێی گوتاری (ناوەرۆکی) ئەم دەقانە پێدەچێت شەرمکردن، کە بنەمایە دەروونییەکەی حاڵەتی خەمۆکییە، ویستی ڕووبەڕووبوونەوە و خەبات و یاخی بوون و شۆڕش و بەرگریکردن لە مرۆڤدا لاواز بکات. (پێدەچێت دەروونێکی غەمبار بەهای شەرم لە کەسایەتی تاکدا بەرهەم بهێنێ؛ یانیش بابڵێین شەرمنەکان هەمیشە غەمبارن). ڕاستییەکەی ئێمە ئەگەر لە کەسێکی شەرمن بپرسین: لە کاتی شەرم کردندا باری دەروونت چۆنە؟ بێ گومان ئەگەر بە ڕاستی و بە هۆشیاری وەڵاممان بداتەوە، ئەوە لە زۆربەی حاڵەتەکاندا پێمان دەڵێ: «هەست بە شڵەژان و ماندووبوون و بێ هێزییەکی زۆر دەکەم. من لەم ساتەدا لە ڕووی حەزی جەستەشەوە هیچ حەزێکم نامێنێ، بەڵکو لەناو شەرمکردندا نرخی جەستەی خۆشم لەبیر دەکەم). بەم واتایە بێت شەرمکردن ساتی

لەبیـــرکـــردنی خـــودە لە ئاست ئەوی دیکەدا و لە ئاست هەمـوو ڕەگـەزە مرۆییـەکانی جیـهـانی دەرەکـیـدا؛ (بۆیە شەرمکردن نە مرۆ دڵنیا دەکا، نە ئیرادەی بەهێز دەکا). خـود کـە خـۆی لەبیـر دەکـات، بێ گـومـان ئازادی خـۆشی لەدەست دەدا. مـــرۆی شـــەرمن لەم حـــاڵـەتەدا هیـــچی لەدەست نامـێنێ، تـەنیا هـەڵاتن نەبێ لەم دۆخـە ڕوحی و کـۆمـەڵایـەتـیـیـە پەشـێـو و ئاڵۆزەدا؛ ئەمـەش بە واتای چەمکە فرۆمییەکەی «ترس، یان هەڵاتنە لە ئازادی» (٧) دەشێت بڵێین ترس و هەڵاتـن وەک هۆ و ئەنجامی یەکدی لەواتا و دەلالـەتدا لێک نزیکن: کـــە ترس هەبێ دەشێ هەڵاتن هەبێ؛ هەڵاتنیش کە پرۆسەی خۆشاردنەوە و خۆ ونکردنە، لەگـەڵ دەلالـەتی دیاردەی شـــەرمکردندا یەک دەگـــرنەوە، بەو پێــیـــەی کـــە شـــەرمکردنیش هەوڵی خۆشاردنەوە و خۆ دزینەوەی تێدایە.

لێـرە دەبێ بزانین (شـەرمکردن لە ئازادی) بەو مـانـایە نیــیـە، کـە ڕێزی ئازادی دەگـیـرێ، بەڵکو شـەرمکردن هەمـــیـــشـــە هەڵاتنە لەو شــتـــەی (بابەتەی)، یان خـــۆ بەدەســتـــەوەدانە بەو شــتـــەی (بابەتەی)، کـــە شـــەرمی لێـدەکەین، لە شـەرمکردندا هەمـیـشـە ترسێک هەیە لەو شتەی، کە شەرمی لێدەکەین. شەرمکردن، چونکە ترسی لەگەڵدایە هەمیشە وادەکا هەڵبێین و خۆمان بشارینەوە لە بابەتی شـەرملێکراودا (بێ گـومـان ئەمـە لە حـاڵەتی هۆشی وندا ڕوو دەدا). بەم ڕەنگەش ئێـــمـــە شـــەرم لە ئازادی دەکـــەین و لێی دەترســێین. (بێ گـــومـــان ئەو ئازادییـەی ئێـمـە لێـرەدا باسی دەکـەین، پتـر دەلالـەتی ئازادییـەکـانی تاکـە، کـە لەناو کـۆمـەڵگە و نەتەوەشـدا ڕەنگ دەداتەوە). ئێـمـە هەمـیـشـە ئەو کـاتانەی شـەرم دامـان دەگـرێ لە دەرەوەی حەقـیـقـەتی ئازادین. لێـرەوە هاوکێشەکە زۆر ئاسانە: تاکەکان چونکە لە کۆمەڵگەی ئێـمەدا ئازاد نین، تاکی شەرمنن.. هەڵبـەت دەبێ بزانین لە هەمـوو حـاڵەتێکدا شـەرمکردن دەلالـەت لە مـێـژووی زەفـــتکردنی ئازادییـــەکـــان دەکـــات؛ مـــێـــژووی ئەم زەفتکردنەش دەلالەت لەوە دەکات، کە لە بنەمای ژیانی مـاددی و ڕوحی تاکـەکـاندا (تەنانەت گـرووپ و چین و توێژ و کـۆمـەڵەکـاندا) کـەمـوکـوڕی هەیە، بۆیەش بە تێـڕامـانێکی هەندێک ورد لە هەڵســتـان و دانیـشـتـنی کەسایەتی شـەرمن، شـەرمکردن دەلالەت لەتێکشکان و ملکەچی و خۆ بەدەستەوەدان دەکات، ئێمە لەو قۆناغ و دەمانەی، کە لە کۆمەڵگەدا سەرکۆنە و سەرکوتکراوین و ئارەزووەکـانمان چەپێندراون، یان لە ڕەوشـێکی مـاددی نادادپەروەر و خـراپدا ژیاوین؛ ئا لـەم حـاڵەتانەدا شـەرم دەبێــتـــە پەرچەکـــردارێک لە دەروونماندا و ئەمـــەش بەشـێـوەیەکی خراپ لە ژیانی کـۆمـەڵایەتیـماندا ڕەنگ دەداتەوە: لە بری ڕووبەڕووبوونەوە و سـەربەخـۆیـیـدا، هەڵدێین و هەوڵ دەدەین خۆمـان بشـارینەوە لەوانەی، کـە پێـمـان وایە گـەورەن (یان بەشـێوەی باڵا بوون لە ئێـمـە جیـاوازن) و شـەرمیـان لێـدەکەین. (لێـرەشـدا ئازادی ڕاسـتـەقـینەی خـۆمـان لەدەست دەدەین). کـوشندەترین هەست لە مـرۆی شـەرمندا، کـە هەمـیـشـە وەک مـۆتەکـە لەگـەڵیـدایە، هەسـتی کـەمـسـەری و خۆ بەکەم زانینە لە ئاست هەموو ئەو جیاوازییانەی، کە خۆی لە ئاستیاندا بە بچـووکـتـر و نزمـتـر دەزانێت؛ بە نموونە: مـرۆی شـەرمن ئەگەر جوانیش بێ هەرگیز بڕوای بەخۆی نییە، کە جوانە؛ ئەگـەر بە توانا و بەهرەداریش بێ، هەرگـیز بڕوای بەخـۆی نیـیـە، کـە تواناداری و بەهرەدارە... (ئێـمـە وەک گـوتمان حاڵەتی شەرمکردن، چونکە بنەمایەکی ماددییانەی هەیە [ئابووری، بایۆلۆژی، کۆمەڵایەتی، پەروەردەیی..] تەنـیا بەخـــۆشگوزەرانی مـــاددی [یان بە چاککردنی ڕەوشی مـاددی] لەژیانی تاکـدا نامـێنێ)، مـرۆی شـەرمن لەم جـیـــاوازییـــانە هەڵدێ، نەک بە ویســـتـــێکی بوێرانە ڕووبەڕوویان ببـێـتـەوە. ئەم هەڵاتنە یەکـەمین سـاتی لە دەســـتـــدانی ئازادی خـــودە (تاکـــە). ئەمـــە گـــەورەترین ئیـــشکالیـــەتی ئاکـــاریی و ســـایکۆلۆژی ژیانی مـــرۆی شـــەرمنە؛ تەنانەت گـەلێکی شـەرمنیش بە زەحـمـەت دەتوانێ ئازادی خـۆی بەدەست بهـێنێ... بەهەرحاڵ فرۆم هۆکـارێکی هەڵهـاتن لە ئازادی لەو تـەنیاییـە «تەحەمـول نەکـراوە» دەبینێ، کـە تووشی مـرۆی ئەم سـەردەمـە بووە. بەو پێـیـە ئێـمـە لە ئازادی خـۆمـان دەترسـێین، چونکە نامـانەوێ تەنیا بین، دەشێت بڵـێین ئەمە خـەسڵـەتێکی هەرە بەرچاوی کـەسایەتی مـازۆخـیـیـە. ئایا کـەسایەتی شەرمنیش جۆرێک لە کەسایەتی مازۆخی نییە، کاتێک هەمـــیـــشـــە هەوڵ دەدا لە بری تواناکـــانی خـــۆی پشت بە ویســـتی خـــەڵکی دیکە ببـــەســـتێ؟ بە واتای هێـــز و دەسەڵاتی ئەوانی دیکە دەپەسەندێنێ (پەسەند دەکات). بەرچاوترین خەسڵەت و هەست لە کەسایەتی مازۆخیدا، خەسڵەت و «هەستەکانی سووکایەتی و بێ توانایی و خۆ بە بچووک دیتن»ـە (٨). کەسایەتی شەرمنیش بە هەمان شـێـوە، خـاوەنی ئەم خـەسـڵـەت و هەسـتـانەیە، لێـرەدا

ناکۆکییەکی زەق لە کەسایەتی شەرمندا بەدی دەکرێ: لەلایەکەوە مەیلی توندی بۆ گۆشەگیری و تەنیایی هەیە و لەلایەکی دیکەشەوە لە کاتی گرنگ و پێویستدا، مەیلی بۆ کەسانی دیکە هەیە پشتیان پێ ببەستێ. دەشێت بڵێین ئەمە جۆرێک لە شیزۆفرینیای کۆمەڵایەتییە، کە لە کەسایەتی شەرمندا بەدی دەکرێت، بەڵام لە زۆربەی حاڵەتەکاندا کەسی شەرمن لە رووبەڕووبوونەوە و لە دەستپێشخەری کردن و لە داخوازی و لە ئازادی دەترسێ و لەبەریان هەڵدێ و تەنیایی هەڵدەبژێرێ: تەنیایی هەمیشە لێرەدا تەنیایی ڕوحە. ئەو ڕوحەی هەمیشە لە قەفەزی شەرمنیدا بەندییەکی ئەبەدییە؛ ئەمە دۆخی غوربەتێکە بریتییە لەو ساتانەی، کە هێزی شەرم پێوەندی زیندەڵی (عضوي) (٩) کۆمەڵایەتی لەبار یەک هەڵدەوەشێنێ و خود (تاک) دادەبڕێنێ لە ئەوی دیکە و لە دەوروبەر و لە کۆمەڵگە. ئەمە نامۆبوونێکی بوونایەتییە (وجودیيە)، کە دووچاری مرۆی شەرمن دەبێ. لێرەدا، یان نامۆ بوون هەیە، یان زەلیلی هەیە. ئا لێرەوە مرۆی شەرمن هەرگیز بەختەوەر نییە. تەنیایی مرۆی شەرمن تەنیاییەکی بەجەبرە و بەسەریدا سەپێندراوە، ئەو تەنیاییەیە، کە ئاکار و سایکۆلۆژیای شەرمکردن بەسەریدا دەسەپێنێ، ڕاستییەکەی شەرمنەکان (هەروەک کۆیلەکان) هەمیشە تەنیان، کە ناتوانن ئازاد بن؛ ئازادبن لە هەستی زاڵی شەرمکردن، مرۆی شەرمن، کە بەگشتی لە کۆمەڵگەیەکی تەقلیدیدا دەژی، بە ناچاری بەرگەی ئەم تەنیاییە دەگرێ، چونکە ناتوانێ لە ڕاست کۆمەڵگەدا تاکێکی سەربەخۆی خاوەن ویستی ئازادانە بێ؛ کەواتە هەموو ساتێکی شەرمکردن، ساتی دۆڕاندنی ئیرادەی ئازادیخوازانەیە، ئێمە ئێستا لێرە تێدەگەین، کە بۆچی کۆمەڵگەی تەقلیدی داوا لە تاکەکانی دەکات شەرمن بن؛ خێزان یەکەم دەزگایە لەم کۆمەڵگایانەدا، کە داوا لە ئەندامەکانی دەکات شەرمن بن، تا هەرگیز تاکی ئازاد نەبن، لێرەدا تاک فێرە ترس دەکرێ لە ئازادی، تا لێی دووربکەوێتەوە، بەر لە هەر شتێکیش هەموو ئاماژەکانی ئەم دوورکەوتنەوەیە، هەر لە منداڵییەوە لە نیشانە سێکسییەکاندا بەدەر دەکەون: گەورەترین تابۆش لە لەشی منداڵدا (بە تایبەتی کچ)، دەرخستن و یاریکردنە بە کۆئەندامی زاوزێ. لێرەدا گەوهەری شەرمکردن لە ڕوحی (دەروونی) منداڵدا دەست پێدەکات. ئینجا لێرەوە شەرم دەبێتە شەرمێکی کۆمەڵایەتی و دەبێتە بەشێک و بەهایەکی گرنگ لە سیستمی پەروەردەمان. بەم ڕەنگە سیستمی پەروەردەمان سیستمێکە لەسەر بنەمای تابۆکان بەڕێوە دەچێ. میکانیزمی (ئامرازی) توندوتیژی و سووکایەتی و لێدانیش، ئەم سیستمە بە واقیعی جێبەجێ دەکەن. وەک دەزانین ماڵ و فێرگەش دوو دەزگان، زۆر بە فراوانی و بە زەقی، ژیانی زیندووی ئەم سیستمە بەرجەستە دەکەن. لێرەدا ئەم میکانیزمە، بەڵگەی دەرکردنی ئازادییە لە هەر گۆشە و کونجێکی بچووکی ژیانی ئێمەدا. بێ گومان کە توندوتیژی لەلایەن دەسەڵاتەکانەوە هەبوو، کەواتە نە لە ژیانی تاک و نە لە کۆمەڵگەشدا ئازادی بوونی نییە. لێرە پێویستە بڵێین، ئەو ئازادییەی، کە فرۆم باسی دەکات، ئازادییەکی ئەرێنییە. بەواتای وەک خۆی دەڵێ: «ئازادی بۆ ئەنجامدانی کارێک» لە هەمبەر ئازادی بەواتا نەرێنییەکەی، بە واتای «ئازادبوون لە شتێک». ئینجا ئازادی لە شتێک بریتییە لە «ئازادی لەو کۆتەی، کە غەریزەکان کارەکانی مرۆڤ دیاری بکەن» (١٠). ئایا دەشێ ئێمە لێرە ئەم ناوکۆیە بۆ چەمکی شەرم-یش بەکاربهێنین و بڵێین: شەرمکردنیش لە کۆمەڵگەی ئێمەدا شتێکە (کۆتێکە)، کە دەبێ خۆمانی لێ ڕزگار بکەین؟ بە واتای ئازادبین لە ئەنجامدانی کارەکانمان، چ لە چوارچێوەی تاکدا بێ، چ لە چوارچێوەی نەتەوەدا بێ. (بێ گومان ئەو کار و کردەوانەی، کە پێوەندییان بە ئازادی گەلان و بەڕێزلێگرتنی مرۆڤ و دابینکردنی مافەکانی مرۆڤەوە هەیە).

قەدەرێکی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیریی سەیر لە کۆمەڵگەی ئێمەدا بەدی دەکرێت، تەنانەت دیاردەکانی سروشتیش شەرمن دەکرێن! ئەوەتە شێرکۆ بێکەس لە دەقێکی شیعری نوێی خۆیدا دەڵێ:

«سوورە گوڵێ
دوای کردنەوەی
دوای وەرینیش
ئەو هەر نەمرد
پەڕەکانی یەکە یەکە لەسەر زەمین
بوون بە نیشانە بۆ ئەوین،
بۆ بەخشینی بۆنێکی خۆش
پەڕێکیان کەوتە سەر جێگەی
هەنگە زەردەیەکی نەخۆش
پەڕێکی تریان بووە مافووری ژووری

شینه کرمێک
.....
یەکێکی تر بوو بە پیاڵەی
یەک دڵۆپ شەونمی شەرمن
........»(١١).

بێ گومان کورد، کە ئیستێتیکا (جوانی ڕوخسار و ئاکار و کەسایەتی) لە شەرمکردندا ببینێت، ئاساییە، کە هەر ئەم گوتارەش بە جوانی دیاردەکانی سروشت ببەخشێت.

گوتاری ئیستێتیکای ئێمە حەز دەکات (بەتایبەتی) هەموو شتێکی (ڕەگەزێکی) مێ شەرمن بێت. (بەناوبانگە، کە ناوی شەرمێن بۆ ئافرەتانە). ئەم ڕاستییەش (ئەم بەهایەش)، ئەم وێنە سروشتییە لەناو دەقەکەی بێکەس-دا دەخولقێنێ، بێ گومان دڵۆپە شەونمێک کە شەرمنە، بە لۆژیکی یاسا سروشتییەکان «لەناو پیاڵەی پەڕدا» لەبەر چاوان ونیش دەبێ، بێکەس وەسفێکی مرۆیی جوان بەپێی لۆژیکی شیعر، بە دیاردەکانی سروشت دەبەخشێ: هەروەک چۆن مرۆی شەرمن لەبەرچاوان ون دەبێ و حەز دەکات لەبەر چاوان ون بێ، بەم شێوەیەش دڵۆپە شەونمێکی شەرمن لەبەر چاوان خۆی ون دەکات. ئەمە زمانی ئیستێتیکای شیعرە. ئەمە ئەو یاسا کۆمەڵایەتییەیە، کە دەبێتە یاسای شیعر؛ وەلێ ئەگەر خۆشاردنەوە لە جیهانی شیعردا جوان بێت، کە دەلالەت لە زمانی جەڤەنگ و مەجاز و بەهای شیعرییەت دەکات، بەڵام لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا هەڵاتنە لە ڕووبەڕووبوونەوە و لە ئازادی. (لە شەرمکردندا حەپەسان هەیە، کە ویست ئیفلیج دەکات).

هەر لەناوکۆی ئەم باسەدا ئێمە درێژە بە بابەتەکەمان دەدەین و نموونەی دیکە بۆ سەلماندنی بۆچوونەکانمان دەهێنینەوە؛ لە نموونەیەکی زیندووی هونەریدا، عەلی مەردان بەشێک لە ژیاننامەی خۆی وەها دەگێڕێتەوە: «... تەمەنم بوو بە (٦) ساڵە لە حوجرە دایانانم لەخزمەت مەلا صالح ڕەحمەتی خوای لێ بێ لە خزمەت ئەودا قورئانم خەتم کرد و.. دەستم بە کتێب خوێندن کرد.. کتێبی سمایل نامە و باغەبان و ئەم چەند کتێبانەی وەکو گوڵستانی فارسی و ئابن شایی و بوچوک تورکی و تۆمار و ئەمانە لەو وەختەدا گوێم ئەگرت لە تەکیە قورئانیان ئەخوێندەوە یان ڕۆژانی هەینی صەلایان ئەخوێندەوە بەندە زۆر مەراق بووم بەو نەغەم و نەوعە ئاوازانەی کە لێم ئەبیستن وەکو تەجویدی قورئانی کەریم یان ئاواز و دەستگای صەلا.. منیش دەستم کرد بە قورئان خوێندن لەناو ڕەفیقەکانمدا وەختێ جەنابی مەلا صالح حازر نەبوایە.. ڕۆژێ یەکێ لە ڕەفیقەکانم بە جەنابی مامۆستایان وت: هەرچەند جەنابت حازر نەبی لێرە عەلی مەردان بە دەنگێکی بەرز قورئانمان بۆ دەخوێنێ.. قوربان زۆر جوان دەخوێنێ.. ڕەحمەتی مەلا صالح بانگی کردم فەرمووی عەلی مەردان قورئانەکەت بێنەرە ئێرە بزانم قورئانت ڕەوانە.. وتم بەڵێ مامۆستا: قورئانەکەم هەڵگرت چوومە خزمەتی.. جەنابی دەستی برد قورئانەکەی کردەوە و فەرمووی ئا سورەتی ئینافەتەحنام بۆ بخوێنەوە.. منیش بەشەرمەوە دەستم کرد بە خوێندنەوە و پەڕەیەک زیاترم خوێندەوە.. فەرمووی بەسە خوا عەمرت درێژ کا.. بانگی کرد لە هەموو فەقێکانی تر و وتی ئەبێ هەموو ئاوەها بەدەنگی بەرز قورئان بخوێنین، یان فەلاقەتان ئەکەم.. باقی مامۆستام هەموو ڕۆژێ دای ئەنام عەشەرەیەکی قورئانی پێ ئەخوێندم.. گەلێ کەس ئەهاتن ئەوەستان گوێیان ئەگرت منیش زۆر شەرمم ئەکرد.. شەرمم شکا تا وای لێهات لە وەختی خوێندنما مامۆستام ئەیفەرموو عەلی مەردان ئەمە چ مەقامێکە لە وەڵامدا ئەموت بەخوا نازانم..»(١٢).

لەم سەربردەیەدا، ڕەهەندە دینییەکەی پێوەندی کۆمەڵایەتی قووچەکیانەی شەرمکردن بە ئاشکرا دیارە. لە لوتکەی ئەم قووچەکەدا، مامۆستای ئایینی حوکم لەسەر پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان دەکات؛ کەواتە مامۆستای ئایینیی کەسایەتییەکە، کە لە دەزگایەکی وەهادا (حوجرە؛ تەنانەت هەموو کۆمەڵگە) شەرمی لێدەکرێ. بێ گومان ئەم پێوەندییە «فەلاقە کردنیش»ڕێکی دەخات. لێرەدا لە هەموو ئاستێکی پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی ناو کۆمەڵگەی خۆماندا (لە چوارچێوەی سەرلەبەری دامودەزگاکان)، چەمکی، یان حاڵەتی لێکدراوی سایکۆلۆژی شەرم و ترس-مان بە بیر دێتەوە. (ئەم پێوەندییە قووچەکییە، دەسەڵات و ئایین و خێزان بەرجەستەی دەکەن). وەک دیارە شەرمکردن لەسەرەتاوە لەوی دیکە، دەشێت پێوەندی بە حاڵەتی نامۆ بوون و نائاشنایەتییەوە هەبێ بەشوێنێکی نوێوە (حوجرە، فێرگە، فەرمانگە...)، یان کەسێکی نائاشنا و بێگانەوە. شەرمکردن هەمیشە دەمانترسێنێ لەودیوی

شتە نادیارەکان: ئاخۆ لەودیوی شتە نادیارەکان چ ڕوودەدا؟ (بڕوانن لە پرسیاری دڵنیانەبوون و بێ باوەڕیی!)، ئاخۆ من دەتوانم لێرە سەرنج و ڕێزی ئەوانی دیکە بۆ خۆم ڕابکێشم و بەدەست بهێنم؟ عەلی مەردان تەنیا ئەوکاتە شەرمی دەشکێ، کە ستایش دەکرێ و متمانە بەخۆی پەیدا دەکات، ئەو کە لە ڕێگەی بەهرەی دەنگە خۆشەکەیەوە لەلای هەمووان (مامۆستا و خەڵک) ڕێزی دەگیرێ، هەر لەخۆوەش بێ چەندوچۆن شەرمی دەشکێ. ئەو دەگاتە ئەو ڕادەیەی بێ باکانە لە وەڵامی پرسیارێکی مامۆستاکەی بڵێ «... شەرمم شکا تا وای لێهات لە وەختی خوێندنما مامۆستام ئەیفەرموو عەلی مەردان ئەمە چ مەقامێکە لە وەڵامدا ئەمووت بەخوا نازانم...»، لێرەدا بەدیاردەکەوێ، کە ڕێزگرتن هیچ پێوەندییەکی بەشەرمکردنەوە نییە؛ هەروەک چۆن ئازادی و شەرمکردن (یان ئیرادە و شەرمکردن) ناکۆکن، بە هەمان شێوەش ڕێزگرتن و شەرمکردن ناکۆکن. ئێمە پێویستیمان بەوە هەیە ڕێزمان بگیرێ، تا ئازاد بین، ئاخۆ بەڕێزەکان بەختەوەرترن، یان شەرمنەکان؟ ئایا شەرمنەکان ئەوانە نین، کە هەمیشە خۆ دەشێرنەوە و بەڕێزەکانیش هەمیشە ئەوانەن، کە بەدەردەکەون؟ با هەر بۆ بەڵگەی زیاتر گوێ لە چیرۆکی ڕۆبێرت-ی هاوزای عەلی مەردان بگرین؛ چیرۆکەکە بەم شێوەیە لەسەر زاری نووسەر پێمان دەڵێ: «من کوڕی گەورەیماڵەوەم. چەندین ساڵە خێزانم پێکەوە ناوە و خاوەنی سێ منداڵم، کوڕەکانم گەورە بوون و حەز ناکەن لە تەک منداڵاندا یاری بکەن، بەڵام «جۆلیا»ی کچم حەزی بەیاری منداڵانە و هەڵبەز و دابەزە، کچەکەم زۆر «ڕۆبێرت»ی برازامی خۆش دەوێ. هەندێک جار وەڕزی ڕۆبێرت دەکات و پێدادەگرێ لەسەر ئەوەی کە سەردانیان بکەین... ڕۆژێک کچەکەم بەڵێنی لێوەرگرتم بچین بۆ ماڵی براکەم و دەمە و ڕۆژئاوابوون چووین بۆ ماڵیان. «ڕۆبێرت» دەرگاکەی لێ کردینەوە، بەڵام هەرکە من و کچەکەمی بینی ڕایکرد. سەرەتا گرنگیم نەدا بەم ڕاکردنە، بەڵام پاش کەمێک هەستم کرد «ڕۆبێرت» خۆیمان لێ دەشارێتەوە! ئەم حاڵەتەی «ڕۆبێرت»م بەلاوە سەیر بوو. خۆ دزینەوەی ئەو لەمن بەلامەوە سەرنجڕاکێش و جێگەی پێکەنین بوو. خۆشاردنەوە درێژ ماوەکەی «ڕۆبێرت» کەمێک نیگەرانی کردم. ئەو مەسەلەیەم لەگەڵ براژنم باس کرد. بە حەسرەتەوە سەرێکی بۆ لەقاند و وتی: ماوەیەکە «ڕۆبێرت» بەبێ هۆ خۆی لەخەڵک دەدزێتەوە و خۆی دەخزێنێتە دنیای منداڵانەی خۆیەوە. دەڵێ من لە خەڵک دەترسم. زۆرم هەوڵداوە لە دنیای منداڵانی خۆی دەری بهێنم، بەڵام سەرکەوتوو نەبووم. هەروەها «ڕۆبێرت» خۆی یەکەم کەسە ئازار بەم حاڵەتەوە دەکێشێت، کە تیایدا دروست بووە. ڕاستییەکەی ئەوەیە کە «ڕۆبێرت» ناتوانێ بچێتە هەموو کۆڕ و کۆمەڵێکەوە، تەنانەت ئەگەر ئەو کۆڕوکۆبوونەوەیە بچووک و خزمانەش بێت! لەم کاتەدا چاوم بە درزی پەردەی ژووری بەرامبەر کەوت، لە درزی پەردەکەوە چاوەشین و پڕ لە ترسەکانی «ڕۆبێرت» کە پاڕانەوەی لێ دەباری دەبیندران، قاچی جوانی لە پشت پەردەکەوە دیاربوون. بەدەنگی بەرز وتم: ڕۆبێرت گیان، بۆ خۆت لە پشتی ئەو پەردەیە شاردۆتەوە، ئەم گاڵتەجاڕییە چییە؟

برایەکەم بزەیەکی تاڵی بۆ کرد و وتی: «کوڕێکی نالەباری لێدەرچووە، زلحۆ ناتوانێ بێ و بەخێرهاتنی مامی بکات... نازانم لەچی دەترسێ؟». پاشان بە دەنگێکی بەرز درێژەی بە قسەکانی دا: «کوڕە خۆت گەلحۆ مەکە، تۆ ئیتر تەمەنت بۆتە ٧ ساڵ بوویتە پیاو لەچی دەترسی؟» (١٣). پاشان یەکسەر نووسەر هەر بەخۆی دەپرسێ و دەڵێ: «ئایا قسەکانی براکەم ڕاست بوو؟ ئایا بەڕاستی منداڵێکی تەمەن ٧ ساڵ پیاوە؟ لە پڕ تێگەیشتم کە یەکێک لە هۆکارەکانی ترس و شەرمکردنی «ڕۆبێرت» لە خەڵک، باوکییەتی، باشە بۆ دەبێ باوکی «ڕۆبێرت» بەم شێوەیە لەگەڵ منداڵەکەیدا بدوێ؟ ئایا ئەم شێوە قسەکردنە هۆکاری ترس و شەرمکردنی ئەو منداڵە نییە؟ من تێگەیشتم «ڕۆبێرت» لەم هەلومەوجەدا تووشی شەلەلێکی ڕوحی بووە، بوونی من و کچەکەم ببووە هۆی دروست بوونی ئەو هەستە لەودا کە وا تەسەوڕ بکات، ناتوانێ لە بەرامبەر ئەم چەند کەسەدا خۆی دەرخات، هەربۆیە خۆی لە ئێمە دزیبۆوە. پێدەچێ «ڕۆبێرت» بیری کردبێتەوە: کەوا هێزێکی نادیار ناهێڵێ قسە بکات و خۆی دەرخات. ئەم برازا چکۆلانەی من کاریگەری خێزانە بچکۆلانەکەی خۆیانی بەسەرەوە بووە و پێی وابوو ئەگەر قسە بکات هەڵە دەکات و قسەی هەلەق و مەلەق بەزمانیدا دێ. لەم بیرانەدا بووم کە براژنەکەم وتی: هەر بە ڕاستی ئەم منداڵە تەواو بێ هیوای کردووم و جەختی لە براکەم کرد: ئەم منداڵە ترسنۆکە لە ژیانیدا ناتوانێ کارێک ئەنجام

بدات.. هەمیشە بێ غیرەت و ترسنۆک دەبێ...»(١٤). ئینجا نووسەر پاش کەمێک بەپێی لێکدانەوە و شیتەڵەکانی خۆی دەڵێت: «ئەو منداڵانەی تووشی شەرمنی بوون، ئەگەر لە حاڵەتێکدا کەسێک پێ بەقاچیشیاندا بنێ، ناوێرن هیچ قسەیەک بکەن و بەداوای لێبووردن کردن، ئازارەکە تەحەمول دەکەن!..»(١٥). کەواتە هەموو بەختەوەرەکان ئەوانەن، کە شەرم ناکەن و ناترسێن، وەک دیتمان عەلی مەردان لە ئاکامدا بووە منداڵێکی بەختەوەر (ئەمە ساتی دیتنەوەی شوناسی مرۆییمانە. دیدارە لەگەڵ ئەو گەوهەرەی، کە زۆربەی جار ونی دەکەین، بەختەوەریی ئەو ساتانەیە، کە ئێمە دەزانین لەناو هۆشیاری و ئیرادە و ئازادیدا هەین)؛ وەلێ ئەوەشمان دیت، کە چارەنووسی ڕۆبێرت نادیار و نەزانراو مایەوە. بێ گومان ناودژێکی (موفارەقەیەکی) سەیر لێرەدا هەیە: لەلایەکەوە عەلی مەردان کوڕی کۆمەڵگەیەکە لەسەر بنەمای سووکایەتی و شەرمکردن دامەزراوە؛ لەلایەکی دیکەشەوە ڕۆبێرت کوڕی کۆمەڵگەیەکە لەسەر بنەمای دیموکراسییەت و سەربەخۆیی دامەزراوە. لە ئاکامدا عەلی مەردان تاکە شتێک هونەرەکەی بە کەڵکی دێ، وەلێ دەشێ ڕۆبێرت لە ئاکامدا دامودەزگای دیکەی کۆمەڵگەکەی بە کەڵکی بێن. لە کۆمەڵگەی عەلی مەردان-دا، هەموو دامودەزگاکان مرۆی تێکشکاوی دوو ڕووی شەرمن بەرهەم دەهێنن. لێرەوە ئێمە هەمیشە لە ئازادی هەڵدێین. عەلی مەردان، کە گەورەش دەبێ ئەم گوتارە ئاکارییە تەقلیدییە تێکدەشکێنێ. ئەو لە گۆرانییەکی بەناوبانگیدا، لە ئاست کۆمەڵگەی شەرمنی کوردیدا، دەنگ هەڵدەبڕێ و دەڵێ:

« بەدوتا وێڵم سەڵت و سەوادا
کۆڵان بە کۆڵان جادە بە جادە
نەشمیلەی چاو جوان پەچەکەت لادە پەچەت لادە!
نەشیملەی چاوکاڵ گیان پەچەکەت لادە پەچەت لادە!
پەرچەمی لوولت خستووە بەلادا
لەنجە و لارەکەت وەک پەریزادە
شەرمی پێناوێ پەچەکەت لادە پەچەت لادە!
شەرمی پێناوێ پەچەکەت لادە پەچەت لادە!
....»(١٦).

دەنگێکی دیکە هەیە لە مێژووی هونەری گۆرانی ئێمەدا (دەنگێکی مێ)، لەپاڵ دەنگی نوێخوازانەی عەلی مەردان-دا، بە پەشۆکاوی و بەترسەوە پێمان دەڵێت:

«لاووکۆ ئەڤینی شەرمە
گەلەک ب سەهم و ترسە».

لە هەردووک گۆرانییەکەدا یەک گوتار (یەک بیرۆکە) هەیە: ئەوانەی دەترسن و شەرم دەکەن، ناتوانن ئەڤین (عیشق) بکەن؛ بۆیەش ئەو عیشقەی (یان ئەو حەزەی) بە نموونە لەم گۆرانییەی زەکەریا-دا بەدی دەکەین:

«چەندە جوانی چەند هێمنی
ڕوو گوڵشەنی خەم ڕەوێنی
شۆخ و قەشەنگی شەرمنی
بۆیە خۆشەویستی منی»، عیشقێکی وەسفیە، نەک عیشقێکی واقیعی. ئەم عیشقە وەسفی جەستە دەکات، نەک وەسفی حاڵەتەکان (حاڵەتە مرۆییەکانی عیشق). داواش دەکات جەستە، جەستەیەکی شەرمن بێت؛ کەواتە ئەمە وەسفی عیشقێکی نەرێنییە. ئەم عیشقە، کە ئافرەت بێ دەنگ دەبێت، ئینجا دەتوانێت بدوێت و ببێتە خاوەن گوتار: گوتاری عیشقێکی برسیی شەرمن. ئەو عیشقەی هەموو جوانی ئافرەت (دڵبەر) لە شەرمنییدا دەبینێت. لێرەش دەلالەتی ئەو پەندە بەناووبانگەمان بۆ بەدیاردەکەوێ، کە دەڵێ: «ژنی شەرمن شارێک دەهێنێ، پیاوی شەرمن شانەیەک»(١٧).

هەر لێرەش بەپێی ئەم ناوکۆیە پێویستە بڵێم، کە تاک لە کۆمەڵگەی ئێمەدا (وەک پێشتریش سووکە ئاماژەیەکمان بۆ کرد)، تەنیا لە پرسە ئاکارییەکانی (ئەخلاقییەکانی) سێکس شەرم دەکات (شەرمن دەکرێ). ئەمەش وادەکات کولتووری سووکایەتی کردن بە سێکس بەرهەم بهێنێن. جنێودان بە سێکس لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، بەندە بە ترس (فۆبیا) لە (ئازادی) سێکس. (جنێودان کاردانەوەیە لە ئاست ئەم فۆبیایەدا. جنێوەکان هەمیشە جنێوی هیستریایین)(١٨). لێرەدا ئاکار لە کۆمەڵگەی ئێمەدا لەسەر بنەمای ئەم فۆبیایە دامەزراوە؛ هەربۆیە پرسی ئاکار لە کۆمەڵگەی ئێمەدا ترسە لە ئابڕووچوون، نەک ترس و هۆشیاری بێ لە ڕاست پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ. دەشێ بڵێین ئەم فۆبیا ئاکارییە (ئەخلاقییە) لە کوشتنی ئەو ئافرەت و پیاوانەدا (بە تایبەتی ئەو ئافرەتانەدا) بەرجەستە دەبێ، کە لە دەرەوەی ژیانی هاوسەرییاندا خیانەت (زینا) دەکەن.

ئەمەش شەرمێکی قووڵی لە کۆمەڵگەی ئێمەدا بەرهەم هێناوە: شەرمکردن لە (گوناه و عەیبەی) هەر ئاماژەیەک (نیگاکردن، پێکەنین، تەوقەکردن، جلک پۆشین..)، کە گرێیانەی ئازادییەکانی سێکس بگەیەنێ. تێرنیس ماکینا دەڵێ: «سەرلەبەر هەڵوەستی دوژمنکارانە لە کۆمەڵگەدا لە ڕاست دەربڕینی سێکسیدا، دەچێتەوە بۆ منی زاڵ، کە نەکا لە هەر هەڵوەستێکدا بێ تێیدا سنوورەکان لەگەڵ ئەوانی دیکەدا بتوێنەوە» (١٩). ڕاستە، ئازادی سێکس گەوهەری ئازادییەکانی تاکە. ئەو کۆمەڵگایانەی، کە نایانەوێ خاوەن تاکی ئازاد بن، بەر لە هەر شتێک ئازادی لە سێکس قەدەغە دەکەن. ئا لێرەدا شەرم کردن دەلالەت لەم قەدەغە کردنە دەکات. چەمکی سێکس لە تەورات-یشدا بەندە بە حاڵەتی شەرمکردنەوە: ئادەم و حەوا لە بەهەشتێدا ڕووتن و شەرمێ لەخۆ ناکەنەوە، بەڵام لە پاش ئەنجامدانی تاوانەکە (خواردنی بەری دارەکە)، ئەوان لە ڕووت و قووتیی خۆیان هەست بە شەرمکردن دەکەن؛ ئەوجا بەهۆی ئەم شەرمکردنەوە، کۆئەندامی سێکسی (عەورەتی) خۆیان دادەپۆشن. ئەمە بۆ ئەوەیە، تا جارێکی دیکە لە ڕێی دیتنی ئەم کۆئەندامانەیانەوە کاری حەرامی دیکە ئەنجام نەدەن؛ بەڵام بە پێچەوانەی ئەم بۆچوونەی تەورات «بەر لە دوو هەزار ساڵێک، یان پتر، پزیشکە تاوییەکان پەرتووکی ئاشکرا و ڕاشکاویان لە بارەی ئەڤین و سێکسەوە داناوە. تاوییەکان نەشەهوەتباز بوون و نە شەرمنیش بوون، بەڵام لەو باوەڕەشدا بوون، کە ئەڤینکردن بۆ تەندروستی لەشولار و ئاوەز و بەگشتی بۆ لەشساغی ئافرەت و پیاو پێویستە. پەیڕەوکردنی ئەم فەلسەفەیە وای لە تاوییە کۆنەکان کرد، کە بایەخێکی زۆر بە شارەزا بوون لە سێکس بدەن و ئەوەی پێشیانکرا کردیان بۆ ئەوەی لە ئاییندەدا مرۆ دڵنیا بکەن کە لە خۆشەویستی...» (٢٠). ئەمە جارێکی دیکە هۆکارە سێکسییەکەی دیاردەی شەرممان بۆ بەدەردەخاتەوە. هەر لەم بارەیەوە چیرۆکێکیش لە ئەدەبی سێکسی کۆنی چین-یدا دەڵێ: «لاوێکی بەهرەدار.. کچێکی بەهرەداری جوانکیلەی هێنا، کە ناوی یۆسانگ بوو. ئەم ناوەش واتای گوڵاوی (فڕین)ـە. تەنیا کێماسییەک لەم کچەدا هەبووبێ ئەوە بوو، کە لە ڕادەبەدەر شەرمن بوو؛ لە تاریکاییەکی تەواودا نەبوایە، نەیدەهێشت کاری سێکسی لەگەڵدا بکرێت...» (٢١).

کەواتە شەرمکردن لە بنەڕەتەوە ترسە لە ئازادی سێکس. لێرەوە شەرمکردن هەمیشە ئازادییەکان (سەرلەبەری ئازادییەکانی تاک) ڕەت دەکاتەوە.. لە نامیلکەیەکیشدا بەناوی (شەرم)ـەوە، نووسەرەکەی (عەمر خالید) شەرم نەکردن (بێ شەرمی) لە پێنج خاڵدا بەدی دەکات، کە چوار خاڵیان پێوەندییان بە ئارەزووی سێکسەوە هەیە؛ ئەم ئارەزووەش بە پلەی یەکەم ئارەزووی مێ دەگرێتەوە؛ ئەوەتە بەم شێوەیە خاڵەکان دەژمێرێ: «١-دیسکۆ، ٢-دڵداری لەگەڵ کچان لەسەر شەقامەکان، ٣-کێشانی مادده بێ هۆشکەرەکان لەلایەن کچانەوە، ٤-بڵاوبوونەوەی جلی خەوتنی ژنان لە شەقامەکاندا لەسەر مۆدیل، ٥-دیاردەیەکی بەربڵاو کە لە ئەمڕۆدا بوونی هەیە، گفتوگۆی لاوانە لەسەر ئینتەرنێت، بە وشەی ناسک و نەشیاو..» (٢٢).

شەرم نەکردن لێرە، کە دەلالەت لەبەدڕەوشتی دەکات، ڕاستەوخۆ بەندە بە ئاکاری ئافرەتی موسڵمانەوە. هەر پێنج خاڵەکە گومان لە ئاکاری ئافرەت دەکەن. عەمر خالید هەروەک کەسێکی تەقلیدی و سەلەفی، هەمیشە گومانی لە ئاکاری ئافرەت هەیە، هەر بۆیەش ئەو لەکاپتن (نادر سەید) دەپرسێ: «مانای شەرم لە ژیانی تۆدا چییە؟ وە چۆن لەگەڵ ئەم ڕەوشتەدا هەڵسوکەوت دەکەیت؟» ئەویش لە وەڵامدا دەڵێ: «... هەمووتان حەقتانە کە نەتوانن پێناسەیەکی یەکلاییی شەرم بکەن، لە ڕوانگەی منەوە شەرم گەورەترە لە قسە و لە پێناسە وەخۆم لەوە بە کەمتر دەزانم کە مانای شەرم بکەم، چونکە شەرم هەڵقووڵاوی دڵە و شتێکە لە هەست و هۆشەوەیە، لەبەر ئەوە دەبینیت ڕووی کچە موسڵمانێک بە شەرم سوور دەبێتەوە، دەردەکەوێت شەرم لەخوێنەوە سەرچاوە دەگرێت» (٢٣). بێ گومان عەمر خالید لێرە شەرم بە واتا سێکسییەکە وەردەگرێ و ئەم واتایەش بە پلەی یەکەم، لە ڕەوشتی کچدا بەرجەستە دەبێ (دەبینێ). هەربۆیە لەلای ئەو تەنیا ڕووی «کچە موسڵمانێک بەشەرم سوور دەبێتەوە». ئەدی ڕووی کوڕە موسڵمانێک؟ ئینجاش بەدەردەکەوێت، کە «شەرم لەخوێنەوە سەرچاوە دەگرێت».

ئەدی خوێنی کوڕە موسڵمانێک و کچە گاورێک چییان لێ هەڵدەقووڵێ؟ پێدەچێ لۆژیکی خەیاڵی عەمر خالید، یاسا بایۆلۆژییەکانیشی هەڵاوگێڕ کردبێتەوە: شەرم تەنیا لە خوێنی کچی موسڵمان هەڵدەقووڵێ! ئەمە یاسای

لۆژیکی شیعرە، کاتێک دەبێتە پاڵپشتی ئیمان، (بەڵام شیعر لێرە حاڵەتە نامرۆییەکانی عەقڵییەتی عەمر خالید بەرجەستە دەکات و شیعر لە ئەرکە مرۆیی و ئیستێتیکییەکەی خۆی دادەماڵرێ). بێ گومان هەرگیز ئەندێشەی ئیمان بەدەر نییە لە ئەندێشەی شیعر، (یان ئەفسانەی خەیاڵی شیعریی). عەمر خالید-یش بەم تێکەڵەیە لە خەیاڵی ئایین و شیعر، ئەفسانەی خوێنی شەرمنی کچە موسڵمانمان بۆ چێ دەکات. عەمر خالید زۆر بە دڵنیاییشەوە پێی وایە، کە «هیچ دژایەتییەک نییە لەنێوان شەرمکردن و داواکردنی مافی خۆت. گرنگ ئەوەیە..» (٢٤). ئەو لێرە پشت بە هەندێک فەرموودە دەبەستێ، بەڵام بەبێ ئەوەی بتوانێ پشت بەهیچ دەقێکی (ئایەتێکی) قورئان ببەستێ. [ڕاستییەکەی لە قورئاندا تەنیا سێ جار ڕاستەوخۆ وشەی (استحیاء، یستحي- شەرمکردن، شەرم دەکات) هاتووە. جارێک لە ئایەتی (٥)ی سوورەتی (القصص) و دووجاریش لە ئایەتی (٥٣)ی سوورەتی (الأحزاب)دا] ئێمە ناشزانین ئاخۆ عەمر خالید لە ژیانی خۆیدا چەند مرۆی شەرمنی دیتوون، کە شێلگیرانە داوای مافەکانی خۆیانیان کردبێ؟ ئایا هیچ کەسێک دیتوویەتی، کە شەرمنێک شپرزە بووبێ و ڕووی سوور سوور هەڵبگەڕێ و لە هەمان کاتدا خاوەن ئیرادەش بێ و داوای مافەکانی خۆی بکات؟ ئایا ساتی ڕوو سووربوونەوە، کە دەکاتە ساتی شەرمکردن، لووتکەی ساتەکانی خۆ بەدەستەوەدان نییە بە ئیرادە و دەسەڵاتی ئەوی دیکە؟ ئایا بەندەش لە ئاست خوداوەنددا، بێ ئیرادە و ملکەچ نییە، بۆ ئەوەی پاداشتی بەهەشتی بە بەر بکەوێ؟ بەندە کەی مافی هەیە لە ئاست خوداوەنددا، بەڵکو تەنیا ئەرکی لەسەر شانە! مافی بەندە تەنیا ئەوەندەیە، کە لە بەرانبەر ملکەچی و بێ ئیرادەیی و ترس و پاڕانەوەدا، ئەگەری پاداشتی بەهەشتی هەیە. ئەم مافە ئەگەرچی ئەبەدییە، بەڵام لە بەرانبەر ملکەچییەکی ئەبەدییشە. شەرمکردن لە ئاییندا ئەم گەوهەرەی هەیە. لە واقیعی کۆمەڵایەتیشدا هەمان گەوهەری هەیە. عەمر خالید چونکە شەرمکردن تەنیا لە ڕوانگە ئایینییەکەوە دەبینێ، نەک وەک گرفتێکی کۆمەڵایەتی و گرێیەکی پیسی دەروونی، لە ویشەوە شەرمکردن بەشتێکی ڕەهای ئەرێنی دەبینێ، بۆیە لە شوێنێکی دیکەی نامیلکەکەیدا دەڵێ: «باسی ڕەوشتێک لە ڕەوشتەکان دەکەین، کە کاریگەری گەورەی لە ژیانی تاک و خێزان و کۆمەڵگەدا هەیە، هیچ کەسێک نییە پێویستی پێی نەبێت، نەک هەر ئەوە بەڵکو هیچ خێزانێک نییە کە پێویستی بە ڕۆچوون نەبێت تیایدا وە هیچ کۆمەڵگەیەک نابینی پێویستی بە ژیان نەبێت لەگەڵ ئەم ڕەوشتەیا، ئەگەر ئەم ڕەوشتەمان تێدا ون بوو ئەوا زۆرێک لە لاوانمان لەدەست دەدەین وە بە لەدەستدانی ئەم ڕەوشتە شتانێکی زۆر لە دەست دەدەین. ئایا ئەم ڕەوشتە بەرزەمان ناسیوە؟ ئەم ڕەوشتە بریتییە لە شەرم..» (٢٥). لێرەدا چونکە شەرمکردن هەیە، چی بەهای دیکە هەیە لە کۆمەڵگەی ئیسلامەتیدا ون دەبن: ئازادی، دادپەروەری، چاکە، خۆشەویستی، دیموکراسییەت.. ڕاستییەکەی پەیامەکەی عەمر خالید-یش بۆی سەلماندین، کە شەرمکردن هەڵاتنە لە ئازادی، ئەو لە ڕێی شەرمکردن لە دەسەڵاتی خواوە، پاساو بۆ ئەم هەڵاتنە دەهێنێتەوە، بۆیە لە ئاکامدا بەزمانێکی هەڕەشە ئامێز دەڵێ:

«ئەی لاوەکانمان.. ئەی کچەکانمان
ئەگەر لەدنیادا شەرم لە خوا نەکەین
ئەی لەو ڕۆژەدا کە لەبەر دەمیدا
دەوەستێنرێین چی بکەین؟!» (٢٦). بەم شێوەیە شەرمکردن لە ئازادییەکان، هەر لە بنەڕەتەوە ترسە لە ئازادییەکان. ئینجا لە کۆتایی و لە ئاکامدا، ئێمە دەشێ لە جێی ئاکاری (ویستی) شەرمکردن، ویستی بەهێز بۆ ئازادی هەڵبژێرین، لە بری ئەوەی شەرم بکەین و بترسێین، با بە ڕێز و ویژدان بین لە ڕاست ئەوانی دیکەدا. لە بری ئەوەی منداڵەکانمان بە شەرمنی پەروەردە بکەین، با لەسەر ڕاستگۆیی و دەستپاکی و خۆشەویستی و ڕێزگرتن پەروەردەیان بکەین. لە بری ئەوەی پێمان وابێ بە لێدان و سەرکۆنەکردن و توندوتیژی شەرمنیان دەکەین و شەرمنییش خەسڵەتێکی باشە، با مافە سروشتییەکان بە ژیانی سروشتی منداڵانەیان ببەخشین: ئەوان پێویستە منداڵی ئازاد بن لە یاریکردن و لە پرسیار کردن و لە ئەندێشەکانیان؛ ئەوسا ئێمە منداڵی بەختەوەر و دڵنیا و گەنج و لاوی سەربەست و خاوەن ئیرادە بەرهەم دەهێنین و پەروەردە دەکەین. کۆمەڵگە بەمرۆی ئازاد پێشدەکەوێت، نەک بە مرۆی ترسنۆک و شەرمن. ئەوانەی ستایشی بەهاو ئاکاری شەرم دەکەن لە کەسایەتی تاک و لە ژیانی کۆمەڵگەدا، دەیانەوێت ئێمە هەموومان ڕوحی کۆیلە بین: کۆیلەی ڕوحە شەرمنەکەی

خۆمان بین و کۆیلەی دەسەڵاتەکان و کۆمەڵگە و ئەوانی دیکە بین. دەسا ئێمە دەبێت ئازاد بین، تا شەرم نەکەین (تا شەرمن نەبین).

ژێدەر و پەراوێزەکان:

١- تیرنیس ماکینا، طعام الالهة. ت: سمیة فلو عبود، ص٧٣، ٧٤.

٢- التفسير التطبيقي للكتاب المقدس. ص٢٦١٠.

٣- هەمان ژێدەر، ل٢٦١٢.

٤- هەمان ژێدەر، ل٢٦١٣.

٥ و ٦- هەمان ژێدەر، ل٢٦١٤.

کتێبێکیش بە ناوی (دەوڵەتی ئەمەوی) هەیە، هۆکارێکی کوشتنی (عوسمانی کوڕی عەفان)، بۆ خەسڵەتی شەرمنی ئەو دەباتەوە.. بڕوانە: شيخ محمد الخضري، الدولة الأموية، الجزء الأول، ص ٢٥٠.

٧- ئەم دەستەواژەیە ناونیشانی کتێبێکی بەناوبانگی (ئەریک فرۆم)، کە لە عەرەبییەکەی بە (الخوف من الحرية) وەرگێردراوە. لە کوردییەکەی بە (هەڵاتن لە ئازادی) وەرگێڕراوە. ئەم وەرگێرانە کوردییە هەتا بڵێی وەرگێڕانێکی خراپە. زۆر پێیوە دیارە، کە بەسەرپێیی بەشێوەیەکی حەرفی و میکانیکی وەرگێڕراوە. بە نموونە لەم بڕگەیە بڕوانن:

[ئەم ڕاستییە بە هەمان شێوە کە گوتارەکەی جۆن دیویی دا کاریگەر بووە باشتر وایە وشەکانی خۆمان کوتومت وەک ئەو بەیان بکەین. ئەو ئەڵێ «ئەو مەترسیەی کە هەڕەشە لە دیموکراسی ئێمە دەکات هەبوونی حکومەتە دیکتاتۆرییە ناوەندییەکان لە وڵاتێکی دیکەدا نییە، ئەم مەترسییە لە بوونی هەلومەرجێکدایە کە لە وڵاتەکانی دیکەدا هێزە دەرەکییەکان، دیسپلین و ملکەچی گرووپ و گرێدراوی بە «پێشەوا» سەرکەوتنیان بە دەست هێناوە و..»] زۆر نموونەی لەم چەشنە خراپتریشی تێدایە، بەڵام ئێمە لێرە لەم کتێبەدا واتای حەرفی ناوکۆی دەستەواژەکەمان، (یان ناونیشانەکەمان) لەلا گرنگە: (ترس، یان هەڵاتن لە ئازادی).

٨- ئەریک فرۆم. هەڵهاتن لە ئازادی. و: هەژار جوانرۆیی، ل٢١٤.

٩- ئەم زاراوەیە من لە نووسینەکانی مامۆستا مەسعوود محەمەد وەرمگرتووە، هەر لە داهێنان و پێشنیازی خۆیەتی.

١٠- ئەریک فرۆم. هەڵهاتن لە ئازادی. و: هەژار جوانرۆیی، ل٦٨.

هەڵبەت ئەو ئازادییەی ئێمە لێرە باسی دەکەین، ئازادییەکی ئەرێنییە. ئازادییەکە، کە لە چوارچێوەی هۆشیارییەکی باڵای بەرپرسانە ئەنجام دەدرێ. ئازادییەکە ماف و ئەرکی تاک دابین دەکات لە بەرانبەر ماف و ئەرکی ئەوانەی دیکەدا.

١١- بڕوانە پاشکۆی (ڕەخنەی چاودێر)ی ڕۆژنامەی (چاودێر)، ژمارە (١٤٥). چامەی (تەون)ی شێرکۆ بێکەس.

١٢- عەلی مەردان. گۆرانییەکانم. پاژی یەکەم ل٢١، ٢٢.

١٣ و ١٤ و١٥- هیلمۆت یۆنکەر، دەروونناسی ترس، و: ناسر سەلاحی، ل١٥٩-١٦٣.

ڕەنگە لەم وەرگرتنەدا هەندێک درێژدادڕی هەبێت، بەڵام دەبوایە چیرۆکەکە وەک خۆی بگوازمەوە؛ هەر بڕین و کەم و زیادەیەک لێی، کار لە واتای مەبەست دەکات: نە چیرۆکەکە دەهێڵێ بە لێ کەمکردنەوە بیگوازینەوە، نە ناوکۆی نووسینەکەی ئێمەش ئەم لێ کەمکردنەوەیە پەسەند دەکات.

١٦- ئەوەی جێی سەرنجە، من لە هەردوو پاژی کتێبی (گۆرانیەکانم)ی مامۆستا عەلی مەردان-دا، دەقی ئەم گۆرانییەم نەدۆزییەوە؛ بۆیە لە (CD) وەرمگرت؛ لەبەر ئەوەش ئەگەر هەڵەم لە تۆمارکردنی هەر وشەیەک کردبێ داوای لێبوردن دەکەم.

١٧- من کاتی خۆی بەدرێژی لەسەر ئەم پەندە دواوم، بڕوانە گۆڤاری ڕامان ژمارە (٦١)، (٢٠٠١/٧/٥).

١٨- لە ڕاستیدا ئەم حاڵەتی جنێودانە دەبێ لەبیر نەکەین دیوێکی دیکەشی هەیە: جنێودان لێرە لە گەوهەردا، ڕەتکردنەوە و سووککردنی خودی چەپاندنیشە، واتا لێرە ناودژێک هەیە: حەزی سێکس داوا دەکرێ، بەڵام لە ڕێی ڕەتکردنەوەی خودی سێکسەوە؛ لەلایەکەوە لە ئەنجامی بێ بەش بوون لە تێرکردنی ئەم غەریزەیە، وەک تووڕەبوون جنێو پێدەدرێ، لەلایەکی دیکەشەوە بۆ ڕازی کردنی ئاراستەی باوی کۆمەڵگە، دژایەتی دەکرێ، کە ئەگەر لە یاساکانی چەپاندن لابدات، ئەوە دەبێتە مایەی شەرم و فۆبیا.

١٩- تیرنیس ماکینا. طعام الالهة. ت: سمیة فلو عبود. ص٧٤.

لەم سەرچاوەیەدا لە بەرانبەر چەمکی کۆمەڵگەی زاڵدا (مجتمع السيطرة)، چەمکی کۆمەڵگەی بەشداریکردن (مجتمع المشاركة) هەیە، پێدەچێ ئەمەی دواییان بە واتا مارکسییە تەقلیدییەکەی، هەر چەمکی قۆناغی کۆمەڵگەی کۆمۆنەی سەرەتایی بگرێتەوە.

٢٠- تشان تشوشلان، طريق الحب. ت: رسلان عامر، ص١٥.

٢١- هەمان ژێدەر، ل١٧.

٢٢- عەمر خالید. نامیلکەی شەرم. و: محەمەد سادق، ل٣٥.

٢٣- هەمان ژێدەر، ل١٥.

٢٤- هەمان ژێدەر، ل١٩.

٢٥- هەمان ژێدەر، ل٦.

٢٦- هەمان ژێدەر، ل٣٩.